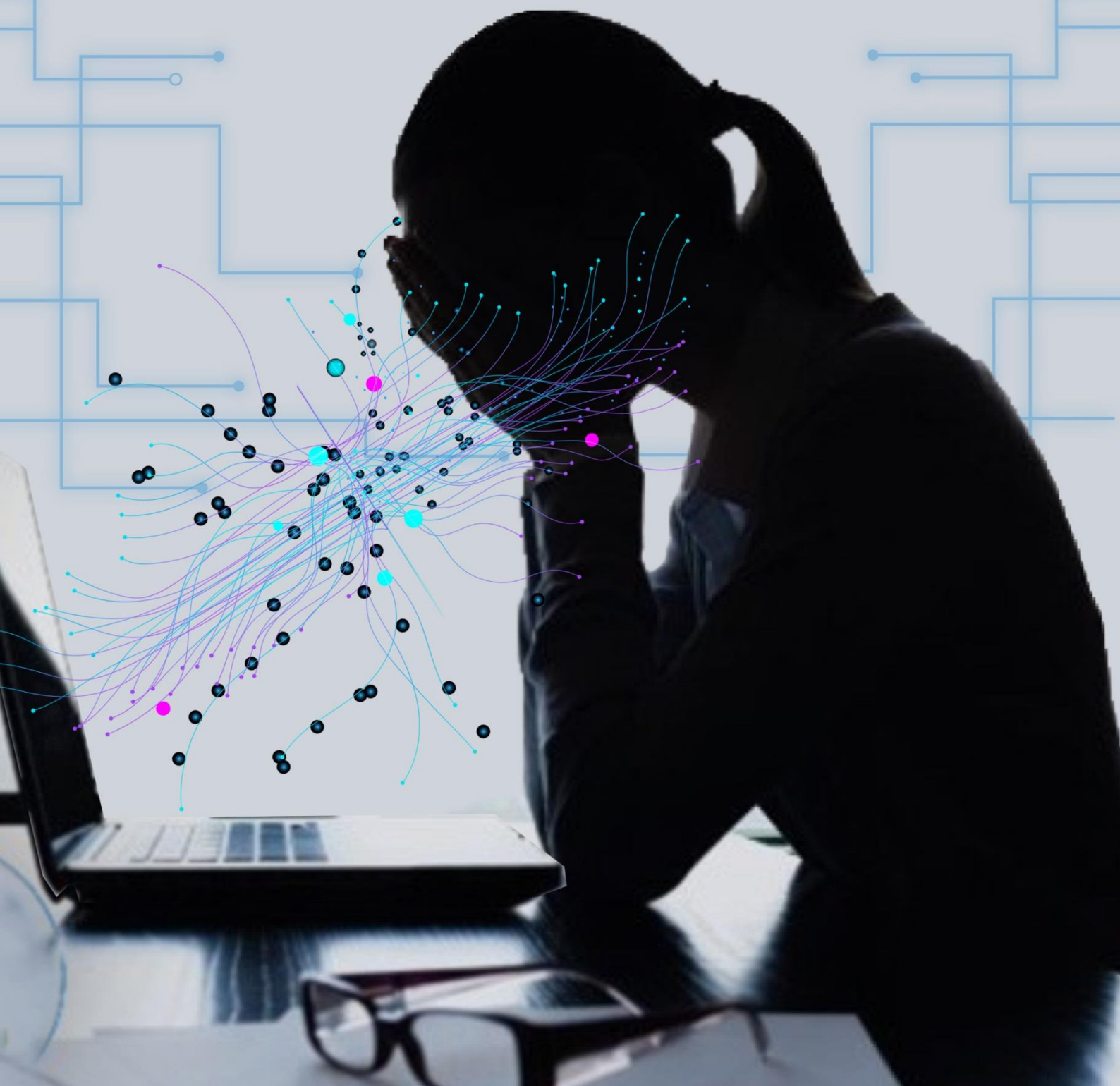

PREDLOZI ZA UVOĐENJE SAJBER NASILJA U KRIVIČNI ZAKON REPUBLIKE KOSOVO

Predlozi za uvođenje sajber nasilja u Krivični zakon Republike Kosovo

Uvod

U aprilu 2024. godine, Evropska unija je glasao za Direktivu o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici¹, označavajući ključni korak ka obezbeđivanju sigurnosti i zaštite žena i devojaka u svim sferama života, uključujući i online okruženje. Ovaj politički pregled ima za cilj informisanje procesa izmena Krivičnog zakona ističući potrebu za usklađenim definicijama i kaznama za sajber nasilje.

Opravdanja

Prema UNDP-u, na globalnom nivou, 38% žena je direktno doživelo zlostavljanje na internetu, a 50% devojaka se suočava sa više uznemiravanja na internetu nego na ulici.² Na Kosovu je teško znati broj slučajeva sajber nasilja jer ne postoji jasno pravno određenje.³ Nedostatak jasnih definicija u krivičnom zakoniku otežava prijavljivanje i dokumentovanje slučajeva, omogućavajući kršenje prava. Istraživanje MŽK-a je otkrilo da „nedostatak jasnih mehanizama za postupanje prema pojedincima koji koriste govor mržnje na internetu i podstiču nasilje može doprineti nevoljnosti žrtava da prijave kršenja.”⁴ Sajber nasilje može imati efekt da ućutka žene i devojke i može otvoriti vrata za druge oblike nasilja u budućnosti. Prema Direktivi, sajber nasilje više pogađa žene i devojke, posebno „žene političarke, novinarki i braniteljke ljudskih prava”.⁵ Sajber nasilje takođe nesrazmerno pogađa žene i devojke u obrazovnim sredinama, kao što su škole i univerziteti, s negativnim posledicama po njihovo daljnje obrazovanje i mentalno zdravlje, uzrokuje socijalnu isključenost, anksioznost i podsticaj na samopovređivanje, a u ekstremnim slučajevima može dovesti do samoubistva.⁶ Neravnopravan položaj žena i devojaka u društvu i opšte iskustvo diskriminacije i uznemiravanja na osnovu pola čine ih verovatnijim žrtvama ovog zločina. Muškarci i dečaci takođe mogu patiti od uznemiravanja na internetu, što ga čini kritičnim pitanjem koje treba rešavati za celo društvo.

Zbog toga je potrebno obezbediti definicije krivičnih dela i kazni u vezi sa određenim oblicima sajber nasilja gde je nasilje suštinski povezano s korišćenjem informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT) i gde se te tehnologije koriste za znatno pojačavanje štetnog uticaja krivičnog dela, menjajući na taj način karakteristike krivičnog dela.

Postoje relevantna međunarodna iskustva. Neke zemlje su počele da uključuju oblike sajber nasilja u svoje zakonodavstvo s ciljem prevencije, gonjenja i kažnjavanja ovog oblika kriminala. Države poput Kanade, Novog Zelanda i Velike Britanije uspostavile su posebne akte i dopunile postojeće akte propisima koji regulišu sajber nasilje. **Kanada** je izmenila svoj krivični zakon dodajući novo krivično delo za neovlašćeno širenje intimnih slika i ovlašćuje njihovo uklanjanje s interneta, kao i zahteva konfiskaciju imovine/uređaja korišćenih za ovo delo. Ovo delo je kažnjivo kaznom zatvora do dve godine.⁷ **Novi Zeland** je takođe ažurirao svoje zakonodavstvo uspostavljanjem Zakona o štetnim digitalnim komunikacijama 2015. godine⁸ koji ima za cilj zaštitu pojedinaca od digitalnih sadržaja koji izazivaju štetne efekte. Ovaj zakon ima za cilj sprečavanje i rešavanje situacija u kojima su pojedinci izloženi porukama, objavama ili sadržajima na internetu koji mogu izazvati ozbiljan stres, štetu po ugled ili druge negativne osećaje. U **Velikoj Britaniji** su uključeni neki oblici sajber nasilja u okviru Zakona o seksualnim

¹ [Direktiva EU o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.](#)

² UNDP Evropa i Centralna Azija, [Sajber nasilje obeshrabruje žene i devojke i ugrožava njihova osnovna prava](#), 2021.

³ Mreža Žena Kosova, [Rodna ravnopravnost i IT: Rodna analiza digitalizacije na Kosovu](#), 2024.

⁴ Ibid., s. 457.

⁵ [Direktiva EU o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici](#), s. 14.

⁶ Ibid., s. 14.

⁷ Veb stranica kanadskih zakona o pravosuđu, [Zakon o zaštiti Kanađana od internet kriminala](#), Odeljak 4, 2014.

⁸ Zvanična veb stranica vlade Novog Zelanda, [Zakon o štetnim digitalnim komunikacijama iz 2015.](#), verzija od 09.03.2022.

deliktima iz 2003. godine⁹, uključujući slanje fotografija ili snimaka genitalija, širenje ili pretnju širenjem intimnih fotografija i voajerizam¹⁰. Ova dela su kažnjiva kaznom zatvora do dve godine.

U EU, Direktiva o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici ističe rizik od nanošenja štete na lak, brz i širok način korišćenjem IKT, što može uticati na mnoge pojedince. Direktiva postavlja minimalna pravila za postupanje sa ozbiljnim sajber nasiljem, fokusirajući se na radnje koje bi mogle izazvati veliku štetu ili strah za sigurnost žrtve. Specifične okolnosti svakog slučaja moraju se uzeti u obzir, a države članice imaju mogućnost da usvoje strožija pravila izvan ovog minimalnog okvira, kao i da donesu ili stvore strože kaznene zakone. Direktiva specifično navodi:

*Odredbe ove Direktive koje se odnose na prava žrtava treba primenjivati na sve žrtve kriminalnih radnji koje predstavljaju nasilje nad ženama ili nasilje u porodici, kako su kriminalizovane prema pravu Evropske unije ili nacionalnom zakonodavstvu. Ovo uključuje krivična dela definisana u ovoj Direktivi, odnosno ..., **sajber proganjanje, sajber uznemiravanje, nepoželjno prikazivanje sajber sadržaja i sajber podsticanje na nasilje ili mržnju**, kao i kriminalne radnje obuhvaćene drugim pravnim aktima Unije, naročito Direktivama 2011/36/EU i 2011/93/EU. Konačno, neka krivična dela prema nacionalnom zakonodavstvu potpadaju pod definiciju nasilja nad ženama. Ona obuhvataju dela poput femicida¹¹, silovanja, seksualnog uznemiravanja, seksualnog zlostavljanja, proganjanja, ranih brakova, prisilnog abortusa, prisilne sterilizacije i **različitih oblika sajber nasilja, kao što su seksualno uznemiravanje na internetu i sajber uznemiravanje.**¹²*

Dalje, Direktiva navodi:

Kazne za krivična dela definisana u ovoj Direktivi moraju biti efektivne, obavezujuće i proporcionalne. U tom smislu, treba postaviti minimalne nivoe za maksimalne kazne zatvora za fizička lica. Maksimalne kazne zatvora predviđene u ovoj Direktivi za krivična dela počinjena od strane fizičkih lica treba da se primenjuju barem za najteže oblike ovih dela¹³.

Direktiva takođe predviđa da pristup žrtvama ne sme biti reviktimizirajući, i zahteva da žrtve imaju mogućnost da prijave pretrpljeno nasilje fizički, ali i putem IKT sredstava¹⁴. Kosovo treba da uskladi svoj pravni okvir sa ovom direktivom.

Prema važećem Krivičnom zakoniku Republike Kosova, u poglavlju o sajber kriminalu (POGLAVLJE XXIV/A), dela su kažnjiva novčanom kaznom i zatvorom do šest godina, u zavisnosti od prirode i ozbiljnosti krivičnog dela. Za određivanje kazne za dela počinjena nad maloletnicima mlađim od 18 godina, uzeta je u obzir otežavajuća okolnost prema osetljivoj žrtvi, uključujući i član 277/I iz Poglavlja XXIV/A (gde maksimalna kazna ide do 15 godina zatvora). U državama gde su dela sajber nasilja uključena u njihove zakone, predviđene su kazne novčanom kaznom i zatvorom. U Kanadi i Velikoj Britaniji, ova dela se kažnjavaju zatvorom do dve godine. Što se tiče određivanja visine kazni, MŽK je uzela u obzir članove iz Poglavlja XVI „Krivična dela protiv života i tela,“ konkretno članove 181, 182 i 183 (gde je prosečna minimalna kazna šest meseci, a maksimalna pet godina zatvora). MŽK je takođe procenila da se podsticanje na podele i netoleranciju kažnjava kaznom zatvora do pet (5) godina (član 141), dok se uznemiravanje kažnjava zatvorom do tri (3) godine (član 182).

⁹ Zvaničan veb-sajt UK, legislation.gov.uk, "Zakon o seksualnim prestupima 2003", 2024, pristupljeno 6. avgusta 2024.

¹⁰ Tajno i bez saglasnosti snimanje dekoltea, butina ili genitalija gole žene na javnim ili privatnim mestima. Ove fotografije su takođe poznate kao „creepshots“. Digitalni voajerizam se takođe može odnositi na slanje neželjenih seksualnih slika (često njihovih intimnih delova) od strane počinitelaca, kao što je sajber.

Zakon o zaštiti Kanađana od internet kriminala

¹² [Direktiva EU o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici](#), s. 2.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

Pored toga, član 11 Direktive kaže:

(a) krivično delo, ili neko drugo delo nasilja protiv žena ili porodičnog nasilja, je izvršeno više puta; (b) delo je izvršeno protiv osobe koja je ranjiva zbog specifičnih okolnosti, kao što su zavisnost ili stanje fizičke, mentalne, intelektualne ili čulne nesposobnosti; (c) delo je izvršeno protiv deteta; (d) delo je izvršeno u prisustvu deteta; (e) delo su izvršila dva ili više lica koja su delovala zajedno; (f) delo je bilo praćeno ekstremnim nivoima nasilja; (g) delo je izvršeno uz upotrebu oružja ili pretnjom upotrebom oružja; (h) delo je izvršeno uz upotrebu sile ili pretnje upotrebom sile, ili putem ucene; (i) radnje su izazvale smrt žrtve ili teške fizičke ili psihičke povrede; (j) počilac je ranije bio osuđen za slična dela; (k) delo je izvršeno protiv bivšeg ili sadašnjeg supružnika; (l) delo je izvršeno od strane člana porodice ili nekoga ko živi sa žrtvom; (m) delo je izvršeno zloupotrebom položaja poverenja, autoriteta ili uticaja; (n) delo je izvršeno protiv osobe zbog njene uloge kao javnog predstavnika, novinara ili branitelja ljudskih prava; (o) cilj dela bilo je očuvanje ili vraćanje takozvane „časti“ pojedinca, porodice, zajednice ili druge slične grupe; (p) cilj dela bio je kažnjavanje žrtve zbog seksualne orijentacije, pola, boje kože, vere, društvenog porekla, političkog uverenja, (rodnog identiteta i rodnog izraza).

MŽK snažno preporučuje da Krivični zakonik Kosova uključi iste „otežavajuće okolnosti“ kao što ih predviđa i Direktiva, dodajući takođe **rodni identitet** i **rodni izraz**, u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti na Kosovu.

Predlozi dela i kazne:

Na osnovu Direktive i postojećeg pravnog okvira Kosova, Kosovo bi trebalo da inkorporira u Krivični zakonik sledeća dela i kazne, uzete iz međunarodnih iskustava.¹⁵ MŽK predlaže da se ovaj član postavi u Poglavlje XXI Krivičnog zakonika i da se doda novi član, **Član 249 Sajber Nasilje na Rodnoj Osnovi**.

Član 249 Sajber Nasilje na Rodnoj Osnovi

Sajber nasilje na rodnoj osnovi obuhvata svaku radnju usmerenu protiv osobe zbog njenog pola, seksualne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izraza, kroz upotrebu Informacionih i Komunikacionih Tehnologija (IKT) ili elektronskih sredstava, uključujući, ali ne ograničavajući se na društvene mreže, elektronsku poštu, onlajn forume, druge digitalne platforme, ili putem Airdrop-a i Bluetooth-a. U okviru izricanja krivičnih sankcija za dela ovog člana, sud može izreći i kao dodatnu kaznu obavezno praćenje Programa za Počiniocce Porodičnog Nasilja u Republici Kosovo, koji će biti obavezan za sve počiniocce ovog krivičnog dela i njegovih oblika. Oblike sajber nasilja na rodnoj osnovi čine:

249.1 Sajber proganjanje: Namerno stavljanje osobe pod nadzor na ponovljen ili kontinuiran način, bez pristanka te osobe ili bez zakonskog ovlašćenja, putem Informacionih i Komunikacionih Tehnologija (IKT), radi praćenja ili nadgledanja njenih/njegovih kretanja i aktivnosti, kažnjava se novčanom kaznom i kaznom zatvora do dve (2) godine.

249.2 Sajber podsticanje nasilja ili mržnje na rodnoj osnovi: Ko namerno podstiče nasilje ili mržnju prema grupi osoba ili prema članu grupe, određenoj prema polu, javnim objavljivanjem materijala koji sadrže podsticanje, putem Informacionih i Komunikacionih Tehnologija (IKT), smatra se krivičnim delom i kažnjava se novčanom kaznom i kaznom zatvora od šest (6) meseci do tri (3) godine.

¹⁵ Ove definicije su zasnovane na definicijama koje je dao Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIRR), [Sajber nasilje nad ženama i devojkicama Ključni pojmovi i koncepti](#), s. 7, 8. MŽK ih je prevela i prilagodila na Kosovu u smislu jezika i značenja.

249.3 Neželjeno prikazivanje neprikladnog sadržaja na internetu ili IKT: Svaka osoba koja: (a) fotografiše, snima ili čini dostupnim javnosti ili drugom licu, putem informacionih i komunikacionih tehnologija (IKT), slike, video snimke ili slične materijale koji prikazuju eksplicitne seksualne aktivnosti ili intimne delove tela osobe, bez pristanka te osobe; (b) proizvodi, manipuliše ili menja i zatim čini dostupnim javnosti, putem IKT-a, slike, video snimke ili slične materijale koji prikazuju osobu kao da učestvuje u eksplicitnim seksualnim aktivnostima, bez pristanka te osobe; (c) preti da će se upustiti u radnje navedene u tačkama (a) ili (b) s ciljem da natera osobu da učini, prihvati ili obustavi određenu radnju, kažnjava se novčanom kaznom i kaznom zatvora do dve (2) godine.

I. Tačke (a) i (b) ovog člana ne utiču na obavezu poštovanja prava, sloboda i načela navedenih u Članu 6 Ugovora o Evropskoj uniji (UEU) i primenjuju se bez dovođenja u pitanje osnovnih načela u vezi sa slobodom izražavanja i informisanja i slobodom umetnosti i nauke.

249.4 Otkivanje ličnih podataka („Doxing“): Ko putem IKT-a manipuliše, objavljuje ili distribuira privatne informacije o drugom licu, kao što su adresa ili broj telefona koji identifikuje fizičku lokaciju, bez njegovog/njenog pristanka, radi izlaganja, zastrašivanja, izazivanja ozbiljnih neprijatnosti ili ometanja ličnih ili profesionalnih obaveza, kažnjava se novčanom kaznom i kaznom zatvora do dve (2) godine.

249.5 Virtuelno silovanje: Ko putem ličnog avatara pokazuje seksualno nasilje prema avataru druge osobe ili osoba, u trodimenzionalnim virtuelnim svetovima kao što je Metaverzum, kažnjava se zatvorom do jedne (1) godine.

MŽK takođe predlaže da se definicija postojećeg dela **seksualnog uznemiravanja** iz Člana 183, Stav 2, proširi kako bi uključivala: „Seksualno uznemiravanje podrazumeva bilo koji oblik nepoželjnog verbalnog, neverbalnog, fizičkog ponašanja ili **putem IKT-a**, seksualne prirode, sa ciljem ugrožavanja dostojanstva ili koje ugrožava dostojanstvo osobe, i stvara okruženje koje je objektivno zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće ili ponižavajuće”.

Definicije

Radi lakše primene predloženog člana, MŽK je iznela sledeće definicije:

- **Virtuelno** – nešto što fizički ne postoji, već je stvoreno softverom kako bi izgledalo kao nešto stvarno.
- **Avatar** – ikona ili figura koja predstavlja određenu osobu u video igrama, internet forumima, itd.
- **Metaverzum** - virtuelni svetovi u kojima korisnici predstavljeni avatarima međusobno komuniciraju, obično u 3D i fokusirani su na socijalne i ekonomske veze.
- **Informacione i Komunikacione Tehnologije (IKT)** - često se koristi kao prošireni sinonim ili kao krovni pojam koji naglašava ulogu jedinstvene komunikacije i integracije telekomunikacija (telefonske linije i bežični signali), računara, kao i softvera, skladišta (magacina) i audiovizuelnih sistema, koji omogućavaju korisnicima pristup, skladištenje, prenos i manipulaciju informacijama.
- **Bežični** - Prenos, računarska mreža ili druga komunikacija koja koristi radio talase, mikrotalasne signale, itd.

Usklađivanje Zakona

Zatim, ključno je uskladiti zakone na Kosovu kako bi se rešili ovi problemi i stvorio jednako pravičan i fer sistem u svim slučajevima. Imajući u vidu različite izazove sajber nasilja i zloupotrebe intimnih slika bez pristanka, usklađivanje zakona će pomoći u obezbeđivanju potpune zaštite žrtvama i kažnjavanju počinitelaca ovih radnji. Ujednačen i stabilan pravni okvir je od suštinskog značaja za obezbeđivanje

jednakog tretmana svih žrtava i za obezbeđivanje pravičnog i efikasnog sistema pravde koji je u skladu sa međunarodnim standardima.

U kontekstu Kosova, Zakon o Sprečavanju i Zaštiti od Porodičnog Nasilja, Nasilja nad Ženama i Nasilja na Rodnoj Osnovi ¹⁶, treba dopuniti i uskladiti sa Direktive EU s ciljem rešavanja svih oblika nasilja koji mogu biti izvršeni putem IKT-a, kao i da se ova dela inkriminišu u Krivičnom zakoniku Republike Kosovo.

¹⁶ [Zakon Br. 08/L-185](#).